

ביאורים

העולם מלא הפכים. אם-כן עולה השאלה כיצד ייתכן שמבורא אחד ימצאו כוחות שנראים הפוכים ומנוגדים לרצונו? מכאן, כפי שלמדנו אתמול, נוצרה הטעות השכלית של חלק מעובדי העבודה הזרה. מכל מקום הקושיה עדיין לא יושבה. איך מסבירים את הסתירות העצומות המצויות בעולם. היו פילוסופים שניסו לתרץ את הקושיה בכך שהקב"ה, שהוא אל אחד עם רצון אחד, ברא דבר אחד והוא השכל. השכל מהווה מציאות רוחנית מופשטת שאלוהים ברא. כיוון שהשכל הוא בודאי לא אלוהים בעצמו, נוצר באמצעותו גלגל, כוח שמניע את המציאות וגורם לתהליכים הקשורים לזמן להתרחש. כוח זה כבר אינו מגיע מאלוהים. הוא תוצאה של השכל. כאן הבעיה. מהשכל החלה תנועה שאינה מחויבת להיות אחדותית, כיוון שמקורה אינו מהבורא האחד. מכאן מובנים כל הסתירות וההפכים שיש בעולם.

גם מאמיני הייחוד, המאמינים באל אחד, הסתפקו בשאלה זו. חלק מחכמי ישראל הלכו בדרך זו כדי להסביר את הסתירות הקיימות בעולם. הקב"ה ברא נברא ראשוני, שכל עליון, וממנו השתלשלה כל הבריאה בתהליך מדורג. הנבראים לא נבראו מהבורא האחד, אלא השתלשלו מאחד מהנבראים. נברא הוא כבר אינו אחדותי כמו הבורא, ולכן אפילו יהיה זך ורוחני ביותר, הוא בעל מספר כוחות ולכן יכולים להיווצר ממנו דברים שונים, ואף מנוגדים זה מזה.

המהר"ל דוחה תשובה זאת בתוקף ובחריפות. הסיבה לכך היא שהמשמעות שלה היא הרסנית ביותר. לפי הסבר זה הקב"ה ברא רק דבר אחד בעולם, אך כל שאר הנבראים, כל תופעות הטבע והכוחות הנאבקים זה בזה בעולם, לא נוצרו ממנו והוא אינו מעורב כלל בבריאתם. זו טענה שאינה מתקבלת על דעת המאמין שהקב"ה הוא בורא העולם ויוצר כל, ואינה מתיישבת על ליבו. המחשבה שלא הקב"ה ברא חלקים מסוימים בעולם וממילא הוא אינו משגיח עליהם אלא כוח אחר, היא ממש מחשבה של עבודה זרה, ואסור להאמין בה. תפיסה זו אינה טעות צדדית ובלתי מזיקה במחשבת ישראל, אלא היא פוגעת ביסוד היסודות של אמונת ישראל. דעה זו עלולה להשפיע לרעה על המוני בית ישראל עד כדי גרימת נזק בל יסוער, ולכן ראוי לעוקרה מן העולם.

הרחבות

• השתלשלות בראש יהודי

וכבר מציאתי לאיזה אנשים שקבלו דעתם, במה שאמרו רבבי השתלשלות... כי הנמשך אחר זה הוא חטא. המהר"ל דוחה את דברי האוחזים בתורת ההשתלשלות (הוסבר בהרחבה בביאורים) מפני שאינה מכירה בהשגחת ה' בעולם. על פי תורת ההשתלשלות ישנם חוקי ברזל איתנים הקובעים את סדרי המציאות. לדעתם, העולם דומה למכונה אדירה הפועלת מעצמה ואינה מותירה מקום להשפעת הקב"ה על פעילותה.

רבי יוסף אלבו "גיר" את תורת ההשתלשלות. לדבריו, אכן העולם השתלשל מאת ה', אלא שהדבר נעשה על פי ציוויו. כראיה לדבריו כותב: "כי קיום השמים והארץ הוא על צד המצוה והאזהרה" [העיקרים ג, יג] רק מכוח ציוויו של ה' מתקיימים השמים והארץ. על פי דבריו העולם אכן משתלשל מהקב"ה אבל הוא גם מושגח וביניהם כלל אין סתירה. כל רגע ורגע הקב"ה מחייה כל פרט בעולם ובוזה באה לידי ביטוי השגחת ה' בעולם.

בהקדמתו לספרנו, הבדיל המהר"ל בין בריאת העולם ליצירה של נגר. לאחר שגומר הנגר לבנות את יצירתו, היא תוסיף לעמוד על מקומה למרות שהוא כבר לא יהיה לצידה. לעומת זאת הקב"ה ברא את העולם ומוסיף בכל רגע ורגע להחיות ולקיים אותו, כפי שהביא העיקרים' שהשמים והארץ עומדים במאמרו. אם חלילה ה' היה מפסיק להשגיח על העולם אפילו רגע אחד הכל היה מפסיק להתקיים. יוצא אם-כן שבנקודה שורשית זו תואמים דברי ר"י אלבו לדברי המהר"ל ואין מחלוקת עקרונית ביניהם.

המהר"ל המבורא 'קול חי'

לדעת הפילוסופים הריבוי מאחד בדרך ההשתלשלות

1' וְנִשְׂאָה זֹאת הַגְּדִילוֹ מְאֹד, עַד שֶׁקִּצְצָת חוֹקְרִים הִתִּירוּ סִפְקֵי זֶה בְּאֲמָרָם, כִּי מִן הַהִתְחַלָּה שֶׁהִיא אַחַת 2' שֶׁשָּׁפַע מֵאֲתוֹ שֶׁכֵּל אֶחָד, וְהִשְׁכֵּל הַזֶּה 3' מְשִׁיג עֲצָמוֹ 4' וּמְשִׁיג עֲלָתוֹ, וּבְמֵה שֶׁמְשִׁיג עֲלָתוֹ הַשָּׁפַע מְמַנּוֹ 5' גִּלְגֵּל, 6' וְזֶהוּ הַתְּחִלַּת הָרְבוּי. וְהֵאָרִיכוּ בְּדַבְרֵים אֵלוֹ. וְהֵם בְּעֲצָמָם סִתְרוּ הִנָּחָה זֹאת וְדַמְיוֹן זֶה, וְסוּף סוּף נִשְׁאָרוּ בְּמִבּוּכָה, עִם קִבְּלָתָם שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ אֶחָד, וְאֵין זִוְלָתוֹ, אִיךָ יִשְׁפַע מְמַנּוֹ הָרְבוּי? וְכָבֵר מְצִאתִי לְאִיזָה אֲנָשִׁים שֶׁקִּבְּלוּ דַעְתָּם, בְּמֵה שֶׁאֲמָרוּ 7' רְבוּי הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת, וְהִמְשִׁיכוּ עַל זֶה דְּבָרֵי תוֹרָה.

וְאוֹמֵר אֲנִי, כִּי הִנְמִשְׁךָ אַחַר זֶה הוּא חֲטָא 8' גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד, כִּי שׁוֹלַל מֵאֲתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּרִיאת כָּל הָעוֹלָם, וְיֹאמֵר שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא עַל יְדֵי אֲמִצְעֵיִם, חֵס וְשְׁלוֹם לֹמֵר כֶּף, אוֹ לְהִרְהֵר כֶּף. שְׂאֵם כֶּף, שֶׁבְּרָא הָעוֹלָם עַל יְדֵי אֲמִצְעֵיִם, אֵם כֵּן כְּבוֹדוֹ מִסְּלֶקֶת מִן הָעוֹלָם הַזֶּה חֵס וְשְׁלוֹם, 9' וְנִתֵּן אוֹתוֹ לְאֲמִצְעֵיִם. כִּי אִיךָ אֲפֻשֵׁר לֹמֵר כִּי בְּרָא אוֹתוֹ עַל יְדֵי אֲמִצְעֵיִם, וְיִהְיֶה מְנַהֵג אוֹתוֹ הוּא יִתְבָּרַךְ בְּעֲצָמוֹ! דְּבָר זֶה לֹא יִקְבַּל הַשֶּׁכֵּל, וְאֵין לֶךְ 10' דַּמְיוֹן עֲבוּדָה זָרָה יוֹתֵר מְזָה. חִי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ הַנֶּפֶשׁ, כִּי הַמְדַבֵּר וְהַפּוֹנֶה אֶל דְּבָרִים אֵלוֹ הוּא מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, וְרָאוּי לְאָבֵד וְלִסְלַק דַּעְתּוֹ מִן הָעוֹלָם.

לדעת הפילוסופים הריבוי מאחד בדרך ההשתלשלות

שיטת ההשתלשלות היא כפירה

1' בשאלה איך יתכנו בעולם נמצאים הפכיים, חקרו רבות. יש מן החוקרים שפתרו שאלה זו באומרם, שיש בורא אחד, 2' שיצר דבר רוחני אחד, ואותו נברא רוחני 3' מכיר עצמו 4' ומכיר את בוראו. אם כן הנברא מורכב משתי ידיעות, ידיעת עצמו וידיעת בוראו. אותו נברא רוחני ברא את 5' הגלגל העליון, שבו גרמי השמים העליונים, 6' ומתהליך זה נוצרו בעולם נבראים, שהם הפכיים האחד לשני. הם האריכו לברא את שיטתם, ואף סתרו אותה, ובסופו של דבר נשארו במבוכה, מכיוון שהם הסכימו שיש בורא אחד ואין לו שני, אם כן כיצד יבראו ממנו דברים הפכיים? וכבר ראיתי אנשים שקבלו את דעת הפילוסופים, 7' שהריבוי הוא תוצאה של השתלשלות הנבראים מהבורא, ובססו זאת על פי התורה.

ואני אומר, כי מי שמקבל דברים אלו חוטא חטא גדול מאוד מאוד, כי לפי דעה זו הקב"ה לא ברא את העולם, אלא העולם נברא על ידי אמצעייהם שבין הבורא לבין העולם, חס ושלום לומר דברים אלו או לחשוב כך. אם נאמר שהעולם נברא על ידי אמצעייהם, כבוד הקב"ה מסולק מהעולם הזה 8' ואין לו שליטה בו. כי איך יתכן לומר שהוא לא ברא את העולם והוא שולט בו? זה דבר שהשכל אינו מקבלו, ואין לך דבר שהוא 9' מדמיון בני האדם והוא עבודה זרה יותר מזה. חי ה' בוראנו, שהמדבר כך או החושב כך מתחייב בנפשו, וראוי לאבד דעה זו מן העולם.